

Årsta-utflykten 3 september 2017

Nils Ringstedt

Arkeologisektionen ordnade en synnerligen intressant och innehållsrik utflykt till Årsta med besök vid husgrunder från medeltida Årsta gård och därefter lunch och visning av det vackra 1600-talsslottet. Vår utflykt avslutades vid ett närläget vikingatida gravfält. Här följer en kort sammanfattning¹.

Vi samlas på parkeringsplatsen vid slottet intill den runsten som finns där, kallad Blista-stenen eftersom den flyttats dit från Blista by 2 km ifrån Årsta slott. Här möter kommunantikvarie Anna Röst som är en utmärkt kunnig guide under dagen. Först får vi en kort orientering om *landskapet* med hjälp av kartor som visar hur en stor havsvik för 1500 år sedan en gång fanns i närheten samt också läget för platser för forna 8 byar och kvarvarande 18 gravfält i området för ca 1 000 år sedan. Området är ett typiskt järnålderslandskap som var tätt befolkat, framhåller Anna. Dock har få undersökningar utförts – några enstaka gravar har grävts.

Blista-stenen påträffades i mitten av 1800-talet i tre stora stycken som låg lite långt från varandra. Stenen var känd på 1600-talet men försvann. De påträffade delarna var mycket tunga men med tillräcklig arbetskraft flyttades de 1863-1864 till Årsta slott och sammanfogades på baksidan av runstenen med stora järntenar som tydligt syns. Denna runsten är ovanligt stor. Den är 263 cm hög och 146 cm bred. Det övre högra hörnstycket fattas. Intressant är att stenen sticker ned minst en meter under markytan. Vi ser en runorm på stenen som också uppvisar ett iriskt koppell² som innesluter hals och svans. På stenen finns ett kristet kors. Ornamentiken är Urnesstil³ på stenen. Runskriften lyder ”*Sven lät resa stenen ... sin gode fader och efter Gudvar*”. Av skylten kan utläsas att Sven reste stenen efter sina föräldrar. Patron Saxenberg beslöt foga ihop stenen och lät 3 studenter tolka texten. Anna berättar att det kanske är runristaren Halvdan som ristat stenen liksom flera runstenar i Södertörn.

Vi vandrar i en allé med hundraåriga döda askar (asksjuka har drabbat dem) ca 900 meter till platsen där en gång det *medeltida godset Årsta* låg. Här har grävts fram en stor husgrund ca 8 x 16 meter. Undersökningar som företagits har gett en hel del fynd som t ex skärvor av keramik, bitar av vinglas och en ölhane. I närheten ligger en mycket väl bevarad medeltida, stenmurad brunn. Vidare skimtar i grönskan intill flera husgrunder från de byggnader som låg här innan gården flyttades till nuvarande plats. Ett stort imponerande spisorösa med massor av tegelflisor finns vid en större husgrund. Dessa husgrunder är mycket gamla. Gården har anor från 1200-talet.

¹ Artikeln bygger på information från bl a guiden Anna Röst, texter på skyltar i området samt uppgifter i Wikipedia om Årsta slott.

² Iriskt koppell är en kringla som ofta syns på runstenar och ristningar och som håller ihop slingor som är ristade.

³ Urnesstil är en särskild stil på runslingor – en stil kallad så efter motiv på Urnes stavkyrka i Sogn, Norge.

En intressant husgrund finns högt uppe på ett berg i närheten av husgrunderna. Vad vi ser kan vara resten av en medeltida fästning – en kastal. Grunden mäter ca 8 x 6 meter och väggarna förefaller vara mellan 2 och 3 meter tjocka.

Det var stormän som ägde Årsta under medeltiden. På 1300-talet var gården också huvudgård för Tyska Ordens svenska egendomar. Karl Ulfsson på Årsta var en storman som härstammade från Folkungaätten och också stod nära Birger Jarl innan osämja uppstod mellan dessa herrar. Karl flydde till Tyska Orden i Baltikum. Det var en ordensstat med mycket stor makt i området. Karl testamenterade sitt gods till Tyska Orden som 1467 sålde alla sina egendomar – däribland Årsta – till riksföreståndaren Erik Axelsson Tott. Egendomen var i släkten Totts ägo till mitten av 1500-talet då godset övergick till släkten Bielkenstierna. Riksrådet och amiralen Claes Hansson Bielkenstierna (1615 – 1662) var gift med Barbro Åkesdotter Natt och Dag. Hon var dotter till riksmarskalken Åke Axelsson Natt och Dag som påbörjade bygget av Åkeshofs slott 1635 – ett bygge som fullbordades av dottern 1660. Anna berättar att Erik Dahlberg var arkitekten bakom *Årsta slott*. Det nya slottet, som familjen Bielkenstierna lät uppföra, ligger ca 900 meter från den gamla gårdsplatsen som var bebyggd in på 1600-talet.

Barbro Åkesdotter (1620 – 1680) hade 13 barn men endast 3 överlevde till vuxen ålder varav en son avled i slaget vid Ölands södra udde 1676. Då dog släkten ut på manssidan. Under 1700-talet ägdes godset av släkten Fleming. År 1805 inköptes godset av brukspatron och grosshandlare Carl Fredric Bremer (1770-1830). Årsta slott var alltså dottern Fredrika Bremers hem. Familjen Bremer ägde slottet åren 1805-1853 men Fredrika Bremer fick bo kvar i två rum till 1865 då hon avled i lunginflammation som hon sannolikt ådrog sig på kyrkbacken vid Österhaninge kyrka då hon samtalade med kyrkfolk som ville tala med henne. Fredrika Bremer kallas för "*den svenska romankonstens moder*". Hennes kanske främsta verk som kvinnoförkämpe är *Hertha*. Olika ägare avlöste varandra under resten av 1800-talet men åren 1910-1919 var ingenjören Gustaf Theodor Cedergren ägare till slottet. Han var verkställande direktör för ett mexikanskt telefonbolag.

Cedergren renoverade det inre av slottet genomgripande och skapade de vackra rum som vi efter en god lunch besöker vid rundvandring på slottet, bland annat Fredrika Bremers våning. Under vandringen ser vi inte bara porträtt av Fredrika Bremer (bland annat ett utfört av Carl Larsson) men även av Barbro Åkesdotter och amiral Bielkenstierna. Vi ser ett stort så kallat flöjtur och får höra på musik som uret spelar efter uppdragning. Trapphallen har fina kryssvalv och kolonner utförda i dorisk och jonisk stil. Rummen visar olika stilar – ett var försett med en enorm säng i barockstil!

I närheten av slottet ser vi "*mönstringsladan*" – enligt uppgift den lada där Gustav II Adolf lät mönstra 20 000 man år 1621 inför transport till Livland. Kungen bodde då på Årsta slott. Vårt Årstabesök avslutas vid ett stort *vikingatida gravfält* i en skogsbacke inte långt från slottet. Här finns ett åttiotals gravar men endast en har grävts ut. En mycket lyckad dag bortsett från att vädret gjorde att det kändes som den första riktiga höstdagen!